

PREGLEDNI ZNANSTVENI ČLANAK
UDK 336.71:65.011.4

Mr. sc. Anita Pavković

**INSTRUMENTI VREDNOVANJA USPJEŠNOSTI
POSLOVNIH BANAKA**

**INSTRUMENTS FOR EVALUATION
OF SUCCESS OF BUSINESS BANKS**

SAŽETAK: Informacije o uspješnosti poslovnih banaka potrebne su javnosti kao korisniku bankovnih usluga, javnosti kao potencijalnom investitoru u dioničarski kapital banke, regulatorima s aspekta kontrole stabilnosti financijskog sustava, financijskim analitičarima, vlasnicima, menadžmentu te stručnoj i znanstvenoj javnosti. Neophodan je stoga instrumentarij za analizu poslovanja banaka kojim se potencijalnim korisnicima osiguravaju kvalitetne i pravovremene informacije koje će im omogućiti donošenje odluka. Različiti odnosi, omjeri i pokazatelji promatrani na razini pojedine banke ili usporedbom banaka sličnih karakteristika omogućuju razumijevanje čimbenika utjecaja na uspješnost i vrijednost određene banke te na moguće smjernice menadžmentu pri donošenju strateških odluka.

KLJUČNE RIJEČI: poslovna banka, profitabilnost, uspješnost, pokazatelji, vrednovanje.

ABSTRACT: Primary function of this work is to provide useful information in making business decisions for all parties. Different parties are interested in maximizing shareholder's value and to make profit to its shareholders. Parties interested in bank business are: bank clients, public as potential investor, bank supervisors, financial analysts, shareholders, management and others like scientists, students, society etc. This work analyzes different methodologies of financial ratios and indicators which enable all parties to analyze profitability of bank's activities and which factors affect this category and the value of a bank. Financial ratios and indicators are tools for all parties when analyzing the success of banking activities. To remove stated weaknesses in traditional analysis and ratios because of volatile nature of market value of bank activities, different models of financial ratios based on market values can be used. Different methodologies make business decisions easier in high competitive market.

KEY WORDS: business bank, profitability, success, indicators, value

UVOD

Pojava snažne konkurencije nebankovnih financijskih institucija, kakve su investicijski fondovi, mirovinski fondovi, osiguravatelji života i slične institucije, ima ograničavajuće djelovanje na profitabilnost i uspješnost poslovanja banke. Da bi održale uspješnost i konkurentnost poslovanja, današnje se banke moraju prilagođavati novom okruženju, širiti ponudu svojih proizvoda, prihvaćati nove tehnike i tehnologije rada. Podloga za donošenje odluka o bankovnom poslovanju su informacije o poslovanju iz prošlosti koje uvelike pomažu pri donošenju odluka o strateškim smjernicama menadžmenta u budućim razdobljima.

Na temelju ponuđenih analitičkih pomagala u obliku različitih pokazatelja uspješnosti poslovanja (pokazatelja profitabilnosti, tržišnih pokazatelja poslovanja banaka, pokazatelja kapitala i sl.) zadatak rada je osiguravanje različitim korisnicima alata za analizu uspješnosti poslovanja suvremene banke. Informacije temeljene na financijskim izvještajima omogućuju dobivanje različitih omjera koji pokazuju stupanj uspješnosti poslovanja banke u cjelini i pojedinih komponenata njezine bilance.

Interpretacija povijesnih financijskih podataka počinje upotrebom analize omjera. Pojedinačni omjer sam za sebe nema značenje ni funkciju. Da bi se uočile promjene između dvaju razdoblja, omjeri se najčešće izračunavaju za različita razdoblja. Uspoređuju se međusobni omjeri između institucija sličnih karakteristika (institucija iz "peer" skupine¹) u jednoj vremenskoj točki. Mnoge banke kreiraju svoje vlastite "peer" skupine za uspoređivanje poslovanja. Računovodstveni podaci koji su temelj za analizu omjera ne moraju odražavati prihvaćene računovodstvene procedure i često su "zastarjeli" jer se odnose na prošlo razdoblje, što je nedostatak ovakve analize.

1. POKAZATELJI PROFITABILNOSTI – ROA² I ROE³ DEKOMPOZICIJSKA ANALIZA

Profitabilnost poslovanja rezultat je uspješnosti realizacije mjera poslovne politike banke. Da bi se rezultati uspješnog ili neuspješnog poslovanja banke mogli kvantificirati, koriste se pokazatelji profitabilnosti banke. Kakav će poslovni rezultat menadžment ostvariti u budućim razdobljima i kakve će odluke donijeti, uvelike ovisi o poslovanju iz prošlosti za čiju analizu je neophodna kvalitetna analiza različitih pokazatelja.

Za mjerenje profitabilnosti banke koje najčešće upotrebljavaju bankovni analitičari i uprava banke, dva su analitički najsadržajinja pokazatelja:

- *stopa profitabilnosti prosječne ukupne imovine banke* (return on assets - ROA) - omjer koji odražava sposobnost ostvarivanja dobiti angažiranjem prosječne imovine banke u određenom razdoblju i

¹ U SAD-u naziv "peer" grupa se odnosi na institucije koje djeluju na istom geografskom području, imaju slične strategije, veličinu, broj poslovnica i sl.

² Return on assets (engl.) - prinos na imovinu, profitabilnost imovine

³ Return on equity (engl.) – prinos na vlasničku glavnice, profitabilnost vlasničke glavnice, profitabilnost kapitala

- *stopa profitabilnosti dioničkog kapitala banke* (return on equity - ROE) - omjer koji odražava prinos dioničarima banke.

Stopa profitabilnosti imovine banke (ROA) stavlja u odnos neto dobit (nakon oporezivanja) i prosječnu ukupnu imovinu. Ovaj omjer (stopa prinosa) pokazuje neto dobit kao postotak od ukupne prosječne aktive banke. ROA je bankovna dobit po kuni imovine izražen u lipama. Ako se omjer ROA ostvaruje u redu veličine $>=1$, investiranje u dionice takve banke smatra se profitabilnim.

U idealnim okolnostima nazivnik bi trebao iskazivati prosjek dnevnih veličina. Međutim u većini zemalja takve podatke nije moguće osigurati pa analitičari koriste mjesečne ili kvartalne prosjeke. Precizniji uvid u razlike između banaka ili u promjene tijekom vremena pružaju varijante ovoga pokazatelja koje u izračun uzimaju samo pojedine kategorije aktive, kakva je npr. aktiva koja donosi prihode (kredit, drugi plasmani, depoziti koji nose kamate i sl.).

Stopa profitabilnosti dioničkog kapitala (ROE) stavlja u odnos neto dobit nakon oporezivanja i prosječni dionički kapital. Ova računovodstvena stopa mjeri povrat na dionički kapital, odnosno u lipama iskazuje bankovnu računovodstvenu dobit po kuni knjigovodstvenog kapitala (ne na cijenu dionice). Vlasnicima banke pokazuje koliku je dobit menadžment banke ostvario po kuni njihova udjela u kapitalu banke.

Da bi realna vrijednost kapitala bila sačuvana u uvjetima inflacije, ovaj bi pokazatelj trebao biti najmanje jednak stopi inflacije.

Ako rezervacije za potencijalne gubitke nisu realno utvrđene u odnosu na rizičnost kreditnog portfelja, onda to utječe na realnost oba pokazatelja (ROA i ROE). Banka koja ima veći udjel kapitala u izvorima sredstava, imat će nižu cijenu financiranja nego banka koja plasira više uzajmljenih sredstava na koja plaća kamate (ako su ostali uvjeti tržišta istovjetni). Banka može imati istodobno dobar pokazatelj ROA i slab pokazatelj ROE i obrnuto.

Agregatna bankovna profitabilnost mjeri se i određuje pokazateljima ROE i ROA. Model ROE povezuje ROA i financijsku polugu, zatim dekomponira ROA u sastavne elemente.

U SAD-u je 1972. prvi put predstavljena procedura ocjene bankovnog poslovanja analizom omjera⁴. Analiza omogućuje analitičaru da izračuna izvore i veličinu bankovne dobiti prema preuzetim rizicima. Model ROE koristi se za analizu bankovne profitabilnosti i identificiranje specifičnih utjecaja kreditnog rizika, rizika likvidnosti, rizika kamatnih stopa, operativnih rizika i kapitalnih rizika.

ROE je vezan za ROA multiplikatorom kapitala EM koji je jednak ukupnoj imovini podijeljenoj s ukupnim dioničkim kapitalom.

$$ROE = \frac{\text{neto dobit}}{\text{prosječna ukupna imovina}} \times \frac{\text{prosječna ukupna imovina}}{\text{prosječni dionički kapital}} = ROA \times EM$$

⁴ Daljnja analiza zasniva se na duPont sustavu i prilagodbi D. Cola iz 1972. godine. Značajnija definicija ROE je omjer neto dobiti umanjen za dividende na preferencijalne dionice prema dioničkom kapitalu jer pokazuje potencijalni prinos vlasnicima običnih dionica.

Multiplikator kapitala uspoređuje imovinu s kapitalom tako da relativno velike vrijednosti pokazuju veliki iznos financiranja dugom prema dioničkom kapitalu. EM mjeri financijsku polugu i predstavlja mjeru dobiti i rizika.

Financijska poluga pozitivna je za banku kada su zarade pozitivne, a negativno djeluje na gubitke. Viši ROE postiže se povećanjem ROA ili povećanjem financijske poluge.

Profitabilnost imovine ROA čine dva osnovna dijela: prihodi i troškovi (uključujući i poreze). Neto dobit se dobije oduzimanjem troškova i poreza od ukupnih prihoda. Ukupni prihodi su zbroj kamatnih prihoda, nekamatnih prihoda i dobitaka ili gubitaka od vrijednosnica⁵. Ukupni troškovi su zbroj kamatnih, nekamatnih troškova i rezervacija za kreditne gubitke. Dijeljenjem obje strane s ukupnom prosječnom imovinom dekomponira se ROA u njezine komponente.

Ako se omjeri razlikuju, izvode se dodatni omjeri koji reflektiraju razloge i uzroke razlika u poslovanju.

Najviša vrijednost ROA bankovnog sustava u SAD-u bila je 1,38% u lipnju 2003., a najviša vrijednost ROE bila je u rujnu 1999. i iznosila je 16,57% /16, str. 10/. ROA poslovne banke Bank One iznosio je 1,27 % (2003), 1,25% (2002), 0,98% (2001), 0,19 (2000) i 1,36% (1999). ROE Bank One iznosio je 15,6% (2003), 15,2% (2002), 13,4% (2001), 12,7% (2000), 17,1% (1999) /7, str. 113/.

Tablica 1: Profitabilnost imovine bankovnog sustava SAD i RH (%)

	2003.	2002.	2001.	2000.	1999.	1998.
SAD	1,37*	1,30	1,14	1,14	1,25	1,16
RH	1,60*	1,60	0,9	1,4	0,7	-2,8

* Podatak se odnosi na 30. rujna 2003.

Napomena: U izračun podataka za RH uzeta je dobit prije oporezivanja.

Izvor: *Quarterly banking profile, 30. rujna 2003.; Bilten o bankama br.7, 2003.*

Tablica 2: Profitabilnost imovine izabranih banaka u Hrvatskoj za 2001. godinu (%) (prije oporezivanja)

Ime banke	ROA
Zagrebačka banka	1,26
Privredna banka Zagreb	2,01
Splitska banka	1,56
Raiffeisen banka	2,10
Varaždinska banka	2,16

Izvor: *Godišnja izvješća, 2001. godina*

⁵ Izvanredni prihodi i troškovi uključeni su u definiciju ukupnih prihoda i troškova. Budući da su neredoviti, mogu biti isključeni kada se ocjenjuje operativna efikasnost i uspoređuju ključni omjeri kroz vrijeme i unutar "peer" grupe. Izvanredni prihodi i troškovi imaju mali udjel u strukturi bilance. Ako imaju značajan udjel, mogu se izbaciti iz bilance. Tada je neto dobit jednaka neto dobiti prije izvanrednih prihoda.

Tablica 3: Profitabilnost dioničkog kapitala bankovnog sustava SAD i RH (%)

	2003.	2002.	2001.	2000.	1999.	1998.
SAD	15,00*	14,14	12,97	13,52	14,71	13,50
RH	16,30*	13,70	6,6	10,7	4,8	-16,1

* Podatak se odnosi na 30. rujna 2003.

Izvor: Quarterly banking profile, 30. rujna 2003.; Bilten o bankama br.7, 2003.

Tablica 4: Profitabilnost dioničkog kapitala izabranih banaka u Hrvatskoj za 2001. godinu (%)

Ime banke	ROE
Zagrebačka banka	15,86
Privredna banka Zagreb	20,19
Splitska banka	24,39
Raiffeisen banka	34,99
Varaždinska banka	14,97

Izvor: Godišnja izvješća, 2001. godina

Usporedbom izračunatih podataka ROA i ROE za bankovne sustave pojedinih stranih i hrvatskih banaka dolazi se do zaključka da banke u RH profitabilno i uspješno posluju i da je to glavni uzrok agresivnog dolaska stranih banaka u RH.

2. OSTALI POKAZATELJI USPJEŠNOSTI POSLOVANJA

Neto kamatna marža određena je strukturom bilance i kamatnim stopama koje se primjenjuju na pojedine stavke aktive odnosno pasive. Pokazatelj neto kamatne marže pokazuje diferencijalni kamatni prihod kao postotak prosječne imovine. Na neto kamatnu maržu utječe i imovina koja ne donosi prihode i obveze na koje se ne plaćaju kamate. Utjecaj na smanjenje dobiti najizraženiji je kad je imovina koja ne ostvaruje prihode financirana kamatonosnim obvezama, a suprotna se pojava događa kad obveze na koje se ne plaćaju kamate povećavaju dobit ako se njima financira aktiva koja nosi visoke kamate.

$$\text{neto kamatna marža} = \frac{\text{kamatni prihodi} - \text{kamatni rashodi}}{(\text{net interest margin}) \text{ prosječna ukupna imovina}} \times 100$$

Tablica 5: Kreditne i depozitne "retail" kamatne stope i marže u %

Kreditne "retail" kamatne stope i marže								
	kamatne stope kućanstvima				kamatne stope poduzećima			
	prosjeak svibanj 98- svibanj 99		prosjeak svibanj 01- svibanj 02		prosjeak svibanj 98- svibanj 99		prosjeak svibanj 01-svibanj 02	
	stopa	marža	stopa	marža	stopa	marža	stopa	marža
Austrija	6,33	2,35	6,42	1,70	6,11	2,69	6,07	2,21
Belgija	5,36	1,38	6,37	1,65	4,98	1,57	5,64	1,78
Njemačka	6,25	2,27	6,74	2,03	6,23	2,83	7,05	3,19
Finska	5,24	1,25	5,24	0,53	4,31	0,89	4,71	0,85
Francuska	7,16	3,18	7,23	2,52	4,52	1,12	5,31	1,45
Grčka	12,56	6,55	7,65	2,94	16,44	5,61	8,09	4,23
Irska	7,49	3,43	6,84	2,12	8,68	5,28	8,67	4,81
Italija	6,71	2,67	6,31	1,60	6,13	2,50	5,64	1,77
Luksemburg	5,18	1,19	5,12	0,40	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
Nizozemska	5,29	1,31	5,81	1,09	3,67	0,29	4,35	0,49
Portugal	6,36	2,34	6,09	1,38	6,36	2,83	5,51	1,65
Španjolska	5,85	1,83	5,78	1,06	6,06	2,53	6,20	2,34
Euro područje	6,65	2,48	6,30	1,58	6,68	2,56	6,11	2,25
Standardna devijacija	2,01	1,48	0,76	0,76	3,50	1,67	1,34	1,34
Depozitne "retail" kamatne stope i marže								
	prosjeak (svibanj 98-svibanj99)			prosjeak (svibanj 2001-svibanj 2002)				
	stopa	depozitna marža	ukupna marža	stopa	depozitna marža	ukupna marža		
Austrija	2,18	1,24	4,04	2,17	1,69	4,09		
Belgija	2,31	1,10	2,81	2,37	1,49	3,57		
Njemačka	2,46	0,94	3,78	2,49	1,37	4,39		
Finska	1,20	2,21	3,60	1,59	2,27	3,40		
Francuska	2,65	0,75	3,04	2,68	1,18	3,48		
Grčka	8,48	2,35	7,77	2,06	1,80	5,89		
Italija	2,26	1,37	3,94	1,72	2,14	4,02		
Luksemburg	2,50	0,91	2,67	2,54	1,32	2,58		
Nizozemska	2,33	1,06	2,55	2,32	1,55	3,18		
Portugal	2,44	1,08	3,91	2,45	1,41	3,33		
Španjolska	2,08	1,46	3,89	2,32	1,54	3,68		
Euro područje	2,81	1,32	3,82	2,25	1,61	3,78		
Standardna devijacija	1,92	0,52	1,42	0,34	0,34	0,85		

Izvor: ECB i Datastream. Kamatne stope se uzimaju "s rezervom" budući da nacionalne kamatne stope nisu harmonizirane glede pokrivanja, prirode podataka (nominalne ili efektivne) i metode kompilacije.

Marže su razlika između prosječnih retail kamatnih stopa (ECB mjesečni prosjeci po državama) i referentne kamatne stope, korespondirajući prema distribuciji dospjeća. Prosjeci nisu ponderirani.

1) siječanj 99-svibanj 99 Izvor: Cabral, I., Dierick, F., Vesala, J., Banking integration in the euro area, ECB, prosinac 2002., str. 34, 35.

Neto kamatna marža 30. rujna 2003. u SAD-u iznosila je 3,72%, 3,96% (2002), 3,78% (2001), 3,77% (2000), 3,89% (1999), 3,91% (1998) /16, str. 11/. Neto kamatna marža 30. rujna 2003. godine u RH iznosila je 3,5%. Neto kamatna marža Bank One iznosila je 3,44 (2003), 3,76% (2002), 3,67% (2001), 3,71% (2000), 4,07 (1999) /7, str. 115/.

Neto kamatna marža važan je pokazatelj kod upravljanja rizikom kamatnih stopa. Ako se mijenjaju kamatne stope, mijenjaju se i kamatni prihodi i kamatni rashodi. Ako kamatne stope rastu, kamatni prihod i kamatni troškovi rastu jer su povećanja ukalkulirana u cijene imovine i obveze banke.

Ostvareni omjer prosječnih kamatnih prihoda i prosječne neto aktive banaka u RH iznosio je potkraj lipnja 2003. godine 6,1%. Omjer prosječnog kamatnog troška i prosječne neto aktive iznosio je 2,6% te je kamatna marža za isto razdoblje iznosila 3,5%.

Mjerenje efikasnosti zaposlenika značajno je jer su troškovi zaposlenika najčešće glavna komponenta bankovnih nekamatnih troškova. Produktivnost zaposlenika mjerena u odnosu na trošak ili u odnosu na broj zaposlenih pruža uvid u bankovnu efikasnost i može se mjeriti pokazateljem neto dobiti po svakom zaposlenom. *Neto dobit po zaposlenom* je različita za "veleprodajne" banke (sudjeluju u poslovima na veliko koje upošljavaju relativno malo zaposlenika s visokim plaćama) i za tzv. "maloprodajne" banke s velikom mrežom poslovnih jedinica i mnogo administrativnog osoblja s niskim plaćama /10, str. 40/.

$$\text{neto dobit po zaposlenom} = \frac{\text{neto dobit nakon oporezivanja}}{\text{ukupan broj zaposlenih}}$$

Omjer efikasnosti zaposlenika postaje značajan zadnjih godina i mjeri sposobnost banke da kontrolira nekamatne troškove relativno prema neto operativnom prihodu (zbroy neto kamatnih prihoda i nekamatnih prihoda). Pokazuje koliko banka plaća nekamatnih troškova za jednu kunu operativnog prihoda. Analitičari smatraju da veće banke trebaju imati ovaj omjer ispod 55% ili 55 lipa po kuni operativnog prihoda. Banke koriste ovaj omjer za kontroliranje nekamatnih troškova podržavanjem zarada od povećanja naknada. Što je omjer manji, banka je profitabilnija ako su ostali faktori jednaki.

Tablica 6: Aktiva po zaposlenom bankovnog sustava SAD i RH u mil. EUR

	2003.*	2002.	2001.	2000.	1999.	1998.
SAD	4,38**	3,87	4,37	4,01	3,45	2,85
RH	1,46	1,37	1,26	091	0,72	0,76

* Podaci se odnose na 30. rujna 2003.

** Podatak je izražen u USD.

Izvor: Quarterly banking profile, 30. rujna 2003.; Bilten o bankama br.7, 2003.

Iz financijskih izvještaja mogu se dobiti i različiti pokazatelji likvidnosti banke (kratkoročne obveze/kratkoročna imovina, krediti/depoziti), pokazatelji rizika (indeks promjenjivosti zarada, osjetljivost stopa, stopa pokrića gubitaka, rezervacije/kreditni, kapitalni omjer, glavnica i rezervacije/kreditni, kapital/rizična imovina, neto naplate/kreditni), pokazatelji rasta (kretanje zarada po dionici, dividendi, ukupnoj imovini, ukupnim kreditima, ukupnim depozitima po viđenju, ukupnim depozitima, glavnici, imovini, dobiti, dividenden-

dnim isplatama i sl. kroz vrijeme), ostale pokazatelje profitabilnosti (rast nekamatnih prihoda, rast rezervacija, kretanje dobitaka od vrijednosnica, prinos na prosječnu kamatonosnu imovinu, plaćena stopa na tuđa sredstva i sl.) /17, str. 243-248/.

Alternativne metode ocjene poslovanja javljaju se kao kritika tradicionalnih omjera i način uklanjanja nedostataka njihove primjene. Iako su tržišne mjere superiornije od računovodstvenih, mnoge banke nemaju vrijednosnice kojima se aktivno trguje. Cilj menadžera je maksimiziranje dioničarske vrijednosti te uočavanje i djelovanje na čimbenike utjecaja radi ostvarenja toga cilja. Primjerice statistički model računovodstvene tržišne vrijednosti ("SMVAM") daje procjenu «skrivenog kapitala» koja se može razlikovati od računovodstvenog vrednovanja knjigovodstvene imovine. Omjeri mogu biti upotrebljeni s alternativnim statističkim metodama da bi se predvidjeli bankroti i ostali čimbenici lošeg poslovanja banaka.

Tradicionalne mjere, kakve su ROE i ROA, ne omogućuju informacije o tome koliko menadžeri povećavaju dioničarsku vrijednost. Stern, Stewart & Co osmislili su koncept ekonomske dodane vrijednosti – EVA (economic value added - engl.) *Ekonomska dodana vrijednost* je neto dobit umanjena za trošak kapitala mjeran ponderiranim troškom kapitala.

Prednosti EVA mjere poslovanja su što tvrtka mora ostvariti dobit koja će pokriti troškove, kamate na dug i prinose dioničarima. EVA pokazuje kreiranu vrijednost za pojedinačno razdoblje.

Ekonomsku dodanu vrijednost banke određuju ovi čimbenici: /8, str. 187/

- teškoće kod određivanja troška kapitala
- bankovni kapital koji uključuje vlasničku glavnica, rezervacije, porezna izuzeća, neamortizirane dobitke na vrijednosnice
- neto dobit koja se temelji na računovodstvenim podacima i razlikuju se od stvarne dobiti.

Informacije o ekonomskoj dodanoj vrijednosti korisne su za ocjenu poslovanja poslovne linije banke i za ocjenjivanje ukupne vrijednosti banke kao poslovne tvrtke.

3. POKAZATELJI KAPITALA

Za ocjenu adekvatnosti kapitala banke najšire prihvaćena metoda "mjerenja" adekvatnosti kapitala je rizično ponderirani koeficijent koju je definirala Bazelska komisija. Mjera stabilnosti i solventnosti banke iskazuje se koeficijentom adekvatnosti kapitala definiranog omjerom kapitala i imovine uvećane za imovinske izvanbilančne stavke pri čemu su imovina i izvanbilančne stavke klasificirane i ponderirane propisanim stupnjevima rizika.

$$\text{Stopa adekvatnosti kapitala} = \frac{\text{Jamstveni kapital}}{\text{Ukupna ponderirana imovina}} \times 100$$

Minimalna adekvatnost kapitala u Hrvatskoj iznosi 10% dok baselski standardi zahtijevaju minimalnu adekvatnost kapitala 8%. Uočena «prekapitaliziranost» banaka u Hrvatskoj, osim prednosti kod povećanja stabilnosti i sigurnosti banaka, ima i nedostatak imobiliziranosti određenog dijela sredstava banke što negativno utječe na ponudu plasmana deficitarnim sektorima, kao što je gospodarstvo, te poskupljuje izvore financiranja banke općenito.

Tablica 7: Pokazatelji adekvatnosti kapitala

	u %					
	2003.	2002.	2001.	2000.	1999.	1998.
SAD	13,22*	12,99	12,88	12,36	12,46	12,58
RH	16,00*	17,2	18,5	21,3	20,6	12,7

* podaci se odnose na 30. rujan 2003.

Izvor: *Quarterly banking profile, 30. rujna 2003.; Bilten o bankama br.7, 2003.*

Razina kapitala može biti adekvatna, kad pokriva sve rizike kojima je banka izložena, zadovoljavajuća u odnosu na rizike i sposobnost uprave da upravlja rizicima ili nezadovoljavajuća. Nezadovoljavajuća kapitaliziranost može biti i kad je koeficijent adekvatnosti u propisanom omjeru, ali ako ne može podnijeti sve rizike. Stanje kada je kapital nedovoljan za pokriće rizika, moguće je riješiti promjenom strukture imovine banke (više plasmana s manjim ponderom rizika) ili dodatnim izvorima kapitala (prodaja nove emisije dionica, manje isplate po osnovi dividendi, formiranje pričuva koje se uvrštavaju u kapital itd.).

Ostali pokazatelji kapitala koji se temelje na podacima iz financijskih izvještaja banaka, a mjere kapitalne kategorije su kapitalni omjer, kapital prema rizičnoj imovini, pokazatelji kretanja vrijednosti kapitala kroz vrijeme, pokazatelji duga, financijska poluga (obrađena u pokazateljima profitabilnosti), RAROC i RORAC pokazatelji i sl.

Za analizu profitabilnosti i rizika svake linije poslovanja banka bi trebala imati vlastitu bilancu i račun dobiti i gubitka za svaku pojedinu poslovnu liniju. Financijsko izvještavanje posebnih poslovnih linija je otežano jer mnoge netradicionalne bankovne aktivnosti ne zahtijevaju izravno alokaciju kapitala za svaku poslovnu liniju. Metoda alokacije kapitala uključuje standarde rizičnosti za kapital i rizičnosti svake poslovne linije. Za mjerenje profitabilnosti i rizika linije poslovanja danas se koriste sustavi RAROC i RORAC /8, str. 176/.

Pokazatelj RAROC /8, str. 177/ odnosi se na *riziku prilagođen prinos na kapital*, a RORAC je *prinos na riziku prilagođen kapital*.

$$\text{RAROC} = \frac{\text{riziku prilagođena dobit}}{\text{kapital}}$$

$$\text{RORAC} = \frac{\text{neto dobit}}{\text{riziku prilagođeni kapital}}$$

Sadržaj riziku prilagođene dobiti i riziku prilagođenog kapitala različit je za različite korisnike. Cilj je identificiranje mjera prinosa iz poslovanja poslovne linije i uspoređivanje prinosa s alociranim kapitalom. Dobit svih poslovnih linija može se uskladiti za rizik (RAROC) tako da se očekivani gubici odbiju od dobiti zajedno s drugim troškovima. Kapital se može uskladiti za rizik (RORAC) tako da su mu maksimalni gubici bazirani na budućim prinosima ili na iznos neophodan za pokriće dobiti.

Informacije o pokazateljima RAROC i RORAC korisne su za analizu trendova profitabilnosti, za poslovne odluke menadžmenta o budućim alokacijama sredstava i za spoznaju koje aktivnosti i linije poslovanja donose dobit.

4. TRŽIŠNI POKAZATELJI POSLOVANJA BANAKA

Tržišni pokazatelji poslovanja banaka su pokazatelji efikasnosti ulaganja u obične dionice banke kao tvrtke, odnosno pokazatelji ulaganja u vlasnički kapital banke. U širem smislu smatraju se pokazateljima efikasnosti vlasničkog kapitala. Za razliku od računovodstvenih pokazatelja profitabilnosti, tržišni pokazatelji povezuju knjigovodstvenu efikasnost vlasničkog kapitala s njezinom tržišnom vrijednošću. Tržišni pokazatelji daju smjernice investitorima za djelovanja na tržištu kapitala.

Tržišni pokazatelji značajni su za investitore na burzama i drugim organiziranim tržištima kapitala. Objavljuju ih tvrtke i specijalizirane institucije za objavljivanje financijskih informacija /13, str. 103/.

Zarade po dionici (earnings per share - EPS) su pokazatelj profitne efikasnosti običnih dionica banke. Njima se mjeri veličina dobiti raspoložive za obične dioničare (dobit nakon kamata i poreza umanjena za veličinu dividendi na preferencijalne dionice) po svakoj običnoj dionici. Ako banka obavi cijepanje svojih dionica (engl. split shares) ili izda druge oblike bonusnih emisija, promjena pokazatelja zarada po dionici ovisit će i o promjeni broja glavnih dionica banke bez obzira što se vlasnički kapital nije knjigovodstveno ili tržišno vrijednosno promijenio. Prilikom objavljivanja financijskih izvještaja banke veličina zarade po dionici izračunava se nakon obavljenih promjena strukture vlasničkog kapitala banke za minimalni broj godina unazad kako bi se dinamika kretanja zarada po dionici mogla ispravno analizirati. Općeprihvaćena računovodstvena načela zahtijevaju da se objavljuju iznosi zarada po dionicama u računu dobiti i gubitka za sve javne izvještajne subjekte. EPS je značajan zbirni pokazatelj koji se koristi u financijskim analizama i mjera je uspješnosti djelovanja menadžmenta te omogućuje korisnicima izvještaja da procijene buduće poslovanje banke i moguće raspodjele dividendi dioničarima. Informacija o zaradama po dionici korisna je u određivanju vrijednosti banke i u procjeni očekivanih budućih dividendi.

Osnovni izračun EPS /17, str. 142/ je kvocijent dobiti namijenjene vlasnicima običnih dionica umanjene za obveze vlasnicima preferencijalnih vrijednosnica i vaganog prosječnog broja izdanih običnih dionica tijekom računovodstvenog razdoblja.

$$\text{EPS} = \frac{\text{Neto dobit}}{\text{Broj izdanih običnih dionica}}$$

EPS se izračunava na bazi vaganog broja izdanih udjela a na njegovu veličinu djeluje i postojanje dioničkih dividendi, dijeljenje ili spajanje dionica. Mnoge korporacije izdaju konvertibilne vrijednosnice, opcije, *warante* ili druga prava koji u slučaju konverzije mogu razrijediti zarade po običnoj dionici. U tim slučajevima neophodno je uračunati primarne zarade po dionici i potpuno razrijeđene zarade po udjelu da bi dale učinak na obične dionice nakon konverzije. Ako se zarade po dionici razrjeđuju 3% ili više, onda banka ima kompleksnu kapitalnu strukturu i metodologija izračuna je kompliciranija. Vrijednosnice koje nemaju utjecaja na razvodnjavanje kapitala, izostavljaju se iz izračuna i ne mogu se uklju-

čiti u izračun niti u primarni niti potpuno razrjeđivi EPS. Zarade po dionici Zagrebačke banke za 2001. godinu iznosile su 142,5 kuna po dionici, a Privredne banke Zagreb 31 kunu po dionici.

Cijena po dionici (price per share – PPS) je pokazatelj cijena dionica ostvarenih na organiziranim tržištima kapitala, prvenstveno na burzi. Može se koristiti tekuća tržišna cijena na dan obavljanja analize ili prosječna cijena dionice ostvarena u određenom razdoblju odnosno, sa stajališta analize godišnjih financijskih izvještaja, prosječna godišnja cijena po dionici. Analitičari uobičajeno koriste cijene dionica na zatvaranju burze jer one najbolje odražavaju cijene dionica tekućeg dana.

Dividende po dionici (dividends per share - DPS) su pokazatelj veličine tekućeg novčanog toka što ga godišnje primaju dioničari banke po svakoj svojoj običnoj dionici. Za razliku od zarada po dionici koja mjeri knjigovodstveno povećanje bogatstva vlasnika, dividende po dionici ukazuju na veličinu dobiti ostvarene u izvještajnom razdoblju na temelju koje su izvršene ili se može očekivati izvršenje isplate dividendi vlasnicima običnih dionica.

Dio dobiti koji se u vidu dividendi isplaćuje dioničarima ima dvostruku ulogu: zadovoljiti interese postojećih dioničara i biti poticaj novim investitorima potrebnim za rast i razvoj banke. Dioničari koji su uplatili postojeći kapital očekuju zadovoljavajući prinos na uloženi kapital. Ako banka uspješno posluje, novi ulagači bit će zainteresirani za kupnju dionica nove emisije ili druge oblike dokapitalizacije banke očekujući također prihod od dobiti ili kapitalni dobitak zbog rasta vrijednosti dionica na burzi. Dividende po dionici Zagrebačke banke za 2001. iznosile su 142,59 kuna po dionici, a za Privrednu banku Zagreb 12,5 kuna po dionici.

Dividendni prinos (dividend yield) je pokazatelj učinkovitosti ulaganja u obične dionice banke. Prinos od dividendi mjeri veličinu godišnjih dividendi po dionici na njezinu tržišnu cijenu. Izračunava se kao odnos pokazatelja dividendi po dionici i pokazatelja cijene po dionici. Prinos od dividendi u izabranim zemljama svijeta (SAD, Njemačka, Francuska, Velika Britanija, Italija, Nizozemska, Austrija, Švedska, Luxembourg) u 1999. godini iznosio je od 1,3% do 4,7% /1, str. 24/.

Odnos cijene i zarada (price earnings ratio – P/E) je najvažnija mjera vrijednosti koju koriste investitori na tržištu dionica. Izračunava se kao odnos tržišne cijene po dionici i godišnjeg iznosa zarada po dionici. Omjer u izabranim zemljama svijeta (SAD, Njemačka, Francuska, Velika Britanija, Italija, Nizozemska, Austrija, Švedska, Luxembourg) u 1999. godini iznosio je od 12% do 29% /1, str. 25/.

Odnos isplate dividendi (dividend payout ratio) je pokazatelj raspodjele ostvarene neto dobiti banke. Kvantitativni je pokazatelj dividendne politike banke provedene u vrijeme izvještajnog razdoblja.

Razina dividendi može ovisiti o različitim vrstama poslova i ekonomskih uvjeta. Ako su ekonomski uvjeti takvi da bankovne zarade i profiti opadaju, to se odražava i na razinu dividendi. Ako su povoljni ekonomski uvjeti, dividende se povećavaju u skladu s tim uvjetima. Rezanje dividendi je negativan znak investitorima i predstavlja pesimističan pogled na budućnost. Porast dividendi utječe na uvjerenje o budućem prosperitetu i nastavku porasta dividendi. Pravilo je menadžmentu da razina dividendi uvijek bude ispod stvarnog porasta zarada kako bi menadžment bio siguran da će zadržati razinu zarada.

Prigodom donošenja odluka o razini dividendi menadžment mora slijediti nekoliko faktora: zadovoljstvo interesa investitora, utvrđivanje ima li banka manjak ili višak kapitala, stopu povrata koju banka može ostvariti na kapital, stabilnost bankovnih zarada, plan banke za buduće zarade. Isplate dividendi za sve komercijalne banke u SAD-u smanjene su 60-ih i 70-ih godina zbog povećane potražnje za kapitalom i relativno slabog tržišta za bankovne dionice. Povećanje dividendi 80-ih bilo je rezultat opadanja zarada za mnoge banke. Neke banke su vjerovala da više isplate dividendi vode i povećanju cijena dionica. Porast dividendi u 90-im, kao rezultat rasta zarada, pokazao je da isplata dividendi javnosti i porast kapitala dovodi do pozitivnog učinka na cijene dionica.

Primjerice odnos isplate dividendi u bankovnom sustavu SAD-a za 30. rujna 2003. iznosio je 75,71%, dok je u RH za Zagrebačku banku bio 10% (2001), a za Privrednu banku Zagreb 7,6% (2001), što pokazuje relativno niske isplate dividendi u RH.

Računovodstveni model tvrtke govori da zarade po dionici određuju vrijednost. Vrijednost banke je određena zaradama po dionicama banke i omjerom cijena i zarada bankovne industrije.

ZAKLJUČAK

Uprava kontinuirano mora analizirati čimbenike profitabilnosti pri čemu joj pomažu različite financijske analize pokazatelja poslovanja koji pokazuju rezultate dosadašnjeg poslovanja i daju smjernice za buduće uspješno poslovanje. Uprava mora poznavati aktivnosti i čimbenike koji utječu na poslovni rezultat, prednosti i slabosti svoga poslovanja i upravljanja kako bi mogla donositi odluke o budućim operativnim i strateškim pitanjima.

Potpuna snimka ukupnog bankovnog poslovanja može se dobiti uvidom u financijske izvještaje. Financijski izvještaji osiguravaju detaljne informacije o imovini banke, obvezama i kapitalu, strukturi prihoda i rashoda banke, novčanim priljevima i odljevima te promjenama u vlasničkom kapitalu. Na temelju informacija iz financijskih izvještaja rezultati poslovanja banke mogu se i kvantificirati.

Za analizu uspješnosti poslovanja banke obrađeni su različiti pokazatelji. Pokazatelji profitabilnosti banaka (profitabilnost imovine, profitabilnost kapitala) su računovodstveni pokazatelji koji su korisni za analizu profitabilnosti određene banke i usporedbe sa sličnim bankama, ali imaju nedostatak što informacije koje su uključene u njihov izračun ne odražavaju stvarnu tržišnu vrijednost. Dekompozicijom profitabilnosti imovine dolazi se do nalaza o čimbenicima utjecaja na profitabilnost troškovne i prihodne strane. Ostali pokazatelji poslovanja odnose se na mjerenje rasta, rizika, likvidnosti i sl. koji uklanjaju nedostatke «zastarjelih» knjigovodstvenih informacija. Tržišni pokazatelji poslovanja banke uključuju tekuću tržišnu vrijednost bankovnih kategorija, ali su te vrijednosti često nedostupne naročito u financijskim sustavima s nerazvijenim tržištima kapitala i kao takve nemaju veliko značenje jer se ne mogu uspoređivati. Pokazatelji kapitala su važni menadžmentu za zadovoljavanje regulatornih zahtjeva te za što efikasnije upravljanje kapitalom. Poznavanje osnovnih alata financijske analize je stoga prijeko potrebno za razumijevanje utjecaja i međudjelovanja različitih kategorija poslovanja banke i za dobivanje slike o banci kao cjelini.

Rad je namijenjen svim subjektima zainteresiranim za analizu uspješnosti poslovanja suvremenih banaka. Potencijalni korisnici informacija i spoznaja istraženih u radu mogu biti: dioničari banke, menadžment, komitenti, javnost, regulatori, analitičari i sl. Menadžment kao najvažniji čimbenik u procesu donošenja financijskih odluka, može koristiti predočene metodologije i teorijska iskustva vezana za pravce razvoja novih proizvoda i usluga kako bi postigli konkurentsku prednost na određenom tržištu, usmjeravanja na nove načine financiranja uz manje troškove i kako bi bili konkurentniji na tržištu. Dioničari banke pomoću obrađenih pokazatelja i omjera mogu doći do značajnih nalaza o uspješnosti poslovanja banke kako bi kao potencijalni investitori mogli uložiti viškove svojih sredstava u dionički kapital banke. Da bi ciljevi menadžmenta i vlasnika bili sukladni, čest način je i ustupanje – darovanje dijela vlasništva menadžmentu ili sudjelovanje u dijelu ostvarene dobiti. Na taj se način rješavaju ponekad konfliktni ciljevi menadžmenta i vlasništva. Komitenti banke su po marketinškim stajalištima najvažnija komponenta opstanka banke i zainteresirani su za uspjeh poslovanja banke kako bi bili sigurni u zaštitu svojih sredstava deponiranih u banci odnosno kako bi zadovoljili svoje narasle zahtjeve i ostali lojalni nekoj banci.

LITERATURA

1. *Asset Prices and Banking Stability*, ECB, travanj, 2000.
2. Barth, J.R., Nolle, D.E., Rice, T.N., *Commercial Banking Structure, Regulation and Performance: An International Comparison*, Office of The Comptroller of the Currency, working paper, Washington, veljača 1997.
3. Bilten o bankama broj 7., 2004.
4. Cabral, I., Dierick, F., Vesala, J., *Banking integration in the euro area*, ECB, prosinac 2002.
5. Casu, B., Molyneux, P., A., *Comparative study of Efficiency in European Banking*, School of Accounting, Banking and Economics, University of Wales, 1998.
6. Cook, W.D., Hababou, M., *Sales Performance in bank branches*, Omega - The International Journal of Management Science, veljača 2001.
7. Godišnje izvješće Bank One, travanj 2004.
8. Koch, T.W., MacDonald, S.S., *Bank Management*, The Dryden Press, Forth Worth, 2002.
9. Leko, V., *Financijske institucije i tržišta I*, Ekonomski fakultet, Zagreb, 2004.
10. Leko, V., *Mjerenje uspješnosti banke i pokazatelji profitabilnosti banke*, Hrvatski institut za bankarstvo i osiguranje, Zagreb, 1997.
11. Leko, V., *Upravljanje bankom*, pripreme i zabilješke sa predavanja iz Poslovne politike banaka, Ekonomski fakultet, Zagreb, 2004.
12. Odluka o načinu izračunavanja adekvatnosti kapitala i ponderirane aktive banke (siječanj 2003).
13. Orsag, S., *Vrednovanje poduzeća*, Infoinvest, Zagreb, 1997.
14. Oyama, T., Shiratori, T., *Insights into Low Profitability of Japanese Banks: Lessons from the Analysis of Trends in Banks' Margins*, Bank of Japan, studeni 2001.

15. Pavković, A., *Vrednovanje uspješnosti poslovnih banaka*, magistarski rad, Ekonomski fakultet Zagreb, svibanj 2003.
16. Quarterly banking profile, FDIC, 30.09.2002.
17. Woelfel, C.J., *The Handbook of Bank Accounting*, Irwin, Chicago, 1999.
18. Zakon o bankama RH